

VI. ÚSTAVNÍ LIMITY ZAJIŠTĚNÍ OSOB V TRESTNÍM PRÁVU

Instituty zajištění osob představují trestněprocesní opatření, která „nejsou cílem trestního procesu a nemají povahu trestněprávní sankce, nýbrž v souladu s ústavními požadavky na ochranu základních práv a svobod, jejichž podstatu a smysl nutno v trestním procesu nejvýše ctít, jsou jen nezbytnými zákonnými prostředky k dosažení účelu trestního řízení.“¹⁷¹ I přesto, že zajišťovací instituty jsou pouze prostředkem k dosažení účelu trestního řízení (§ 1 TŘ), jejich použitím vznikají závažné zásahy do osobní svobody a souvisejících práv. V jejich rámci lze rozlišit instituty k zajištění osob a instituty sloužící k zajištění věcí důležitých pro trestní řízení.¹⁷² Dalším příkladem zajištění osoby v českém právním řádu jsou instituty cizineckého práva, kterým se věnuje poslední část této monografie.

V platném trestním právu představuje zajištění osob ve vztahu k obviněnému institut předvolání (§ 90 TŘ), předvedení (§ 90 TŘ), pořádková pokuta (§ 66 TŘ), zákaz vycestovat do zahraničí (§ 77a), zadržení obviněného a zadržení osoby podezřelé včetně příkazu k zadržení (§ 75 a násl. TŘ), příkaz k zatčení (§ 69 TŘ) a vazba (§ 67 a násl. TŘ). Mezi zajišťovací instituty spadají také instituty sloužící k zajištění a opatření věcí důležitých pro trestní řízení.¹⁷³ Mezi ně

patří jednak zajištění věcí pro důkazní účely, tj. institut předložení nebo vydání věci (§ 78 TŘ) a odnětí věci (§ 79 TŘ); dále zajištění nástrojů a výnosů z trestné činnosti a náhradní hodnoty (§ 79a až 79g TŘ); domovní prohlídka, osobní prohlídka a prohlídka jiných prostor a pozemků, vstup do obydlí, jiných prostor a pozemků (§ 82–85 TŘ); zadržení a otevření zásilek, jejich záměna a sledování (§ 86–87 TŘ); odposlech a záznam telekomunikačního provozu (§ 88 a 88a TŘ).¹⁷⁴

V následujícím výkladu se zaměříme na instituty zadržení, zatčení a vazby, neboť právě s těmi jsou vždy spojeny intenzivní zásahy do osobní svobody a Listina s nimi výslovně spojuje specifické ústavněprávní podmínky jejich realizace.¹⁷⁵

Z pohledu ústavní regulace zajišťovacích institutů zasahujících do osobní svobody jsou relevantní ústavní principy, o nichž bylo v obecném smyslu pojednáno v kapitole předcházející, tj. princip законности, ochrany lidské důstojnosti, proporcionality, jakož i princip spravedlivého procesu. Zároveň je při jejich užití nutné respektovat další základní práva, a to na jedné straně práva potenciálně ohrožená zásahem do osobní svobody (jako je např. nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, ochrana lidské důstojnosti, osobní cti či soukromého a rodinného života); na straně druhé pak subjektivní veřejná práva vznikajících v důsledku samotného zásahu (jako např. právo být ihned seznámen s důvody zadržení dle čl. 8 odst. 3 Listiny).

Z pohledu struktury Listiny a Úmluvy vyvstává důležitý systematický rozdíl při regulaci zajišťovacích institutů. Ačkoliv čl. 8 Listiny sta-

¹⁷¹ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 5. vyd., Praha: Leges, 2018, s. 310.

¹⁷² Tamtéž, s. 308–362.

¹⁷³ Pojem „věci důležité pro trestní řízení“ je definován v § 77b TŘ tak, že se jedná o věc, která a) může sloužit pro důkazní účely, b) je nástrojem trestné činnosti, c) je výnosem z trestné činnosti, nebo d) je náhradní hodnotou za věc uvedenou v písmenech b) a c). Viz k tomu podrobněji JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 5. vyd., Praha: Leges, 2018, s. 347 a 348.

¹⁷⁴ Instituty zajištění majetku samozřejmě také výrazně zasahují do základních práv dotčených osob a Ústavní soud v této souvislosti zdůrazňuje, že porušení zákazu libovůle může představovat postup orgánu činného v trestním řízení, který se přímo dotýká práv osoby zúčastněné na řízení, a který nemá normativní základ: „Pokud orgán činný v trestním řízení postupuje způsobem, který zákon nepředvídá a neumožňuje, porušuje tím práva účastníků na řádné vedené (soudní) řízení. Jeho jednání se pro účastníky řízení stává zcela nepředvídatelným. Činí-li tak navíc ve vztahu k majetku zúčastněné osoby (§ 42 trestního řízení), porušuje právo dotčeného jednotlivce vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny.“ Nález Ústavního soudu, sp. zn. IV. ÚS 1355/18, ze dne 12. 5. 2020. K problematice případů nepřiměřených zásahů do práv zúčastněných subjektů viz KRUPÍČKA, J. Meze rozhodování o zajištění majetku v trestním řízení a legitimita omezování dispozic s takovým majetkem. In: Jelínek, J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 307–319.

¹⁷⁵ P. Molek k charakteristice zadržení, zatčení a vazby uvádí, že se jedná o důvody, které představují „nástroje zajištění (v obecném slova smyslu) obviněného či podezřelého pro účely trestního řízení, pokud z různých důvodů nedostačují mírnější nástroje trestního řádu, nespojené se zbavením svobody (...)“ MOLEK, P. *Základní práva*. Sv. druhý, s. 78.

noví pouze omezený rozsah souvisejících základních práv jednotlivce poskytujících ochranu před zásahem do osobní svobody, je v souvislosti s užitím zajišťovacích institutů široce aplikováno též právo na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a další principy spravedlivého procesu. Oproti tomu čl. 5 Úmluvy stanoví širší procesní garance pro situace zásahů do osobní svobody prostřednictvím základních práv vyvstávajících v souvislosti se zásahem. Zajišťovací instituty však formálně nespádají pod situace, vůči nimž je garantováno právo na spravedlivý proces podle čl. 6 Úmluvy, neboť – jak již bylo výše uvedeno – rozhodování o zajišťovacích institutech nepředstavuje rozhodování o oprávněnosti trestního obvinění podle dikce čl. 6 Úmluvy. Nutno však podotknout, že garance čl. 5 Úmluvy v mnoha ohledech představují garance materiálně obdobné právu na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 Úmluvy. Je třeba také dodat, že ve vývoji judikatury Ústavního soudu se aplikace čl. 8 Listiny při přezkumu ústavnosti zajišťovacích institutů (nejvýrazněji vazby) rozšiřuje a judikatura Ústavního soudu se tak přibližuje judikatuře ESLP.

1. Zadržení a zatčení

Zadržení i zatčení představují tradiční a klíčové trestněprocesní instituty sloužící k zajištění osob pro účely trestního řízení.¹⁷⁶ Oba instituty lze doktrinálně charakterizovat jako „krátkodobé zbavení osobní svobody za účelem realizace úkonů trestního řízení.“¹⁷⁷ Ústavní soud při interpretaci pojmu „zatčení“ konstatoval, že tento pojem má – stejně jako řada jiných pojmů Úmluvy – autonomní význam. Rozumí se jím „akt prvotního zbavení svobody bez ohledu na terminologii uplatněnou v zákoně (...) či Listině.“¹⁷⁸ Pojmem akt prvotního zbavení svobody se zejména zdůrazňuje, že vazba představuje oproti zadržení a zatčení institut následný a dlouhodobější, o němž je rozhodováno až po proběhnutí zadržení či zatčení obviněného či podezřelého. Z tohoto důvodu se následující text zaměřuje na specifika zadržení a zatčení před odevzdáním obviněného soudu, neboť o samotném vazebním rozhodování je pojednáno později. Podobnost uvedených institutů pohledem ústavního práva pak umožňuje analyzovat zejména

¹⁷⁶ Stávající TŘ upravuje institut zadržení v § 75 až 77, zatčení v § 69 TŘ.
¹⁷⁷ WAGNEROVÁ, E. / ŠIMÍČEK, V. / LANGÁŠEK, T. / POSPÍŠIL, I. a kol. *Listina základních práv a svobod: Komentář*. 1. vyd., Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 234.
¹⁷⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 21. 5. 2008, sp. zn. IV. ÚS 2603/07.

na zadržení, kdy níže popsané ústavní nároky na zadržení lze též přiměřeně vztáhnout na zatčení, vyjma některých specifíků (např. odlišná úprava časových lhůt podle Listiny).

Listina při úpravě záruk osobní svobody určuje nad rámec principu zákonnosti stíhání a zbavení osobní svobody v čl. 8 odst. 2 ústavní parametry institutu zadržení obviněného nebo podezřelého v čl. 8 odst. 3 a dále ústavní podmínky zatčení v čl. 8 odst. 4. Ve vztahu k zadržení Listina opětovně v čl. 8 odst. 3 zdůrazňuje požadavek zákonnosti, když stanoví, že obviněného a podezřelého z trestného činu je možno zadržet jen v případech stanovených v zákoně. Zadržaná osoba musí být ihned seznámena s důvody svého zadržení, vyslechnuta a nejpozději do 48 hodin propuštěna na svobodu nebo odevzdána soudu. Soudce pak musí zadržanou osobu do 24 hodin od převzetí vyslechnout a rozhodnout o vzetí do vazby, nebo ji propustit na svobodu. Uvedené principy a práva se vztahují jak na osobu obviněnou ze spáchání trestného činu, tak i na osobu podezřelou, neboť samotná Listina předpokládá, že institut zadržení lze použít též proti osobě podezřelé ze spáchání trestného činu. Ústavní režim zatčení je upraven v čl. 8 odst. 3 Listiny, který stanoví, že zatčení obviněného je možné jen na písemný odůvodněný příkaz soudce s tím, že zatčená osoba musí být do 24 hodin odevzdána soudu a soudce musí do následujících 24 hodin od převzetí osobu vyslechnout a rozhodnout o vzetí do vazby či o propuštění na svobodu.

Z pohledu Úmluvy platí, že zadržení a zatčení lze subsumovat pod čl. 5 odst. 1 písm. c), který umožňuje zákonné zbavení osobní svobody „za účelem předvedení před příslušný soudní orgán pro důvodné podezření ze spáchání trestného činu nebo jsou-li oprávněné důvody k domněnce, že je nutné zabránit osobě ve spáchání trestného činu nebo v útěku po jeho spáchání“. Provázanost zadržení a zatčení s účely uvedenými v čl. 5 odst. 1 písm. c) vzniká na základě požadavku přítomnosti vazebních důvodů. Čl. 5 stanoví, že každý, kdo je zatčen musí být „neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, seznámena s důvody svého zatčení“ (čl. 5 odst. 2 Úmluvy) a „ihned předvedena před soudce nebo jinou úřední osobu zmocněnou k výkonu soudní pravomoci“ (čl. 5 odst. 3 Úmluvy),¹⁷⁹ jakož má i případně právo na odškodnění za zbavení osobní svobody v rozporu s čl. 5 (čl. 5 odst. 5 Úmluvy).

¹⁷⁹ Právo osoby zbavené osobní svobody být ihned předvedena před soudce nebo jinou úřední osobu zmocněnou k výkonu soudní je obsahově obdobné čl. 5 odst. 4 Úmluvy, který stanoví právo podat návrh na řízení, ve kterém by soud urychleně rozhodl o zákonnosti zbavení svobody. Čl. 5 odst. 3 však představuje

V uvedené úpravě můžeme sledovat obecný cíl, kterým je vyloučení svévole ze strany exekutivních orgánů. Ústavní úprava tohoto cíle dosahuje stanovením těchto tří základních prostředků: uplatněním principu zákonnosti, a garancí speciálních základních práv vznikajících osobě zadržené či zatčené, tj. práva být seznámen s důvody zadržení a práva být předveden před soudce nebo propuštěn na svobodu.

Právo být seznámen s důvody zadržení je elementární podmínkou zajištění procesního postavení, které dotčené osobě umožní obranu jejích zájmů již od samého počátku omezení osobní svobody. Právě v tomto bodě se z pohledu Listiny prolíná garance osobní svobody v čl. 8 s principy spravedlivého procesu, zejména s právem, aby věc byla projednána v přítomnosti dotyčné osoby a aby měla právo se vyjádřit ke všem prováděným důkazům (čl. 38 odst. 2 Listiny). Právo osoby vědět, proč byla zbavena svobody, je tedy „zárukou proti svévoli a nutnou podmínkou rovnosti zbraní, práva na obhajobu a práva obrátit se na soud, aby rozhodl o zákonnosti zbavení svobody.“¹⁸⁰

Právo být předveden před soudce směřuje k rychlému vyjmutí osoby zadržené a zatčené ze sféry výkonné moci a k jejímu předání moci soudní. Právě za tímto účelem jsou stanoveny (Listina) či dovozovány (EÚLP) principiálně nepřekročitelné časové lhůty. Uvedený mechanismus je integrální součástí dělby moci, resp. principu právního státu, který předchází riziku zneužití zadržení a zatčení ze strany výkonné moci, která je z politického hlediska exponovaným článkem dělby moci. Je tak respektován závazek, že „základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci“ (čl. 4 Ústavy). Rozhodnutí o zadržení a zatčení tedy nemůže být nepřezkoumáno mocí soudní či jakýmkoliv způsobem vyjmuté z takového přezkumu. Pokud by k tomu došlo, jednalo by se o svévolné jednání postrádající ústavní konformitu.¹⁸¹ K uvedenému lze doplnit z Listiny vyplývající a v Úmluvě judikator-

ně dovozený požadavek, aby soudní přezkum byl automatický v tom smyslu, že jej nelze podmínit právním úkonem, kterým by se osoba zbavení osobní svobody dožadovala přezkumu předmětného zásahu.¹⁸² Je tak dále posilována ochrana jednotlivce, který se může zejména v případě nezákonného zbavení osobní svobody dostat do situace, kdy nebude sám schopný podat případnou žádost o soudní přezkum svého zbavení osobní svobody.

Zákonná úprava v návaznosti na ústavní mantinely umožňuje zadržení obviněného policejním orgánem, pokud je dán některý z důvodů vazby (§ 75 TŘ). Zadržení však může policejní orgán vykonat i vůči osobě podezřelé ze spáchání trestného činu, tj. i když proti osobě dosud nebylo zahájeno trestní stíhání, je-li tu některý z důvodů vazby a jedná-li se o naléhavý případ (§ 76 odst. 1 TŘ). Trestní řád v těchto případech nevyžaduje, aby policejní orgán zvažoval při zadržení jiné zákonné předpoklady než důvody vazby podle § 67 TŘ.¹⁸³

K zadržení osoby podezřelé z trestného činu je třeba předchozího souhlasu státního zástupce (§ 76 odst. 1 TŘ). Bez takového souhlasu lze zadržení provést, jen jestliže věc nesnese odkladu a souhlasu předem nelze dosáhnout, zejména byla-li osoba přistižena při trestném činu nebo zastížena na útěku. Státní zástupce v takových případech dodatečně přezkoumá uvedené důvody, a zda skutečně nebylo možné získat souhlas.¹⁸⁴ V případě zadržení obviněného policejním orgánem podle § 75 TŘ, tj. je-li dán některý z důvodů vazby, je nutno provedené zadržení státnímu zástupci bezodkladně ohlásit a předat mu opis protokolu a další spisový materiál.

Výjimkou ze státního monopolu násilí je pak omezení osobní svobody osoby podezřelé jinou osobou, kdy prostřednictvím uvedeného institutu stát umožňuje okrajovou svépomoc z důvodu nedostatečného časového prostoru pro zásah veřejné moci (§ 76 odst. 2 TŘ). Konkrétně se jedná o omezení osobní svobody osoby, která byla přistižena při trestném činu nebo bezprostředně poté, pokud je to nutné ke zjištění její totožnosti, k zamezení útěku nebo k zajištění důkazů. V takovém případě není podmínkou, aby byl dán některý z důvodů vazby.¹⁸⁵ Omezující osoba má povinnost předat osobu omezenou

lex specialis pro případy zbavení osobní svobody v oblasti trestního práva, jehož smyslem je garantovat bezprostřední přezkum zbavení osobní svobody.

180 Nález Ústavního soudu ze dne 21. 5. 2008, sp. zn. IV. ÚS 2603/07.

181 Význam soudního přezkumu zdůraznil též ESLP v souvislosti s přezkumem zásahů do osobní svobody na základě čl. 5 odst. 3 Úmluvy: „Jedním z fundamentálních principů demokratické společnosti je vláda práva, k níž explicitně odkazuje Preambule Úmluvy. Vláda práva znamená, mimo jiné, že zásah výkonné moci do individuálních práv by měl být podroben efektivní kontrole, kterou obvykle vykonává soudní moc, minimálně v podobě poslední instance, neboť právě soudní moc disponuje nejsilnější zárukou nezávislosti, nestrannosti a adekvátní procedurou.“ Rozhodnutí ESLP ve věci *Brogan a ostatní proti Spojenému království*, č. 11209/84, 11234/84, 11266/84 a 11386/85, ze dne 29. 11. 1988.

182 Rozsudek ESLP ve věci *MaKay proti Spojenému království*, č. 543/03, ze dne 3. října 2006, § 34.

183 ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. Komentář*, 7. vyd., Praha: C. H. Beck, 2013, s. 965 a 973.

184 Tamtéž, s. 974.

185 Tamtéž, s. 975.

ihned policejnímu orgánu (případně příslušnému útvaru ozbrojených sil). Pokud nelze takovou osobu ihned předat, je třeba omezení osobní svobody bez odkladu oznámit některému z uvedených orgánů.¹⁸⁶

Ve všech výše uvedených případech platí, a to včetně doplňkového institutu příkazu k zadržení (§ 76a), že nenařídil-li státní zástupce propuštění zadržené osoby na podkladě materiálů mu došlých, popřípadě po jejím opětovném výslechu, je povinen odevzdat ji ve lhůtě 48 hodin od zadržení soudu s návrhem na vzetí do vazby (srov. § 76 odst. 4 TR). Soudce je pak povinen vyslechnout zadrženou osobu a do 24 hodin od doručení návrhu státního zástupce rozhodnout o jejím propuštění nebo rozhodnout o vzetí do vazby (§ 77 odst. 1 TR).

Oproti zadržení je základní podstatou ústavní i zákonné úpravy zatčení fakt, že se jedná o institut k zadržení subsidiární, tj. o institut, který nastupuje v případě, že není možné využít jiných způsobů zajištění přítomnosti obviněného v řízení (nelze jej předvolat, předvést nebo zadržet a zajistit tak jeho přítomnost u výslechu – viz § 69 odst. 1 TR), resp. není-li obviněný pro orgány činné v trestním řízení dosažitelný na základě těchto prostředků. Zatčením se tak rozumí „zjištění pobytu, zadržení a krátkodobé omezení osobní svobody obviněného za účelem jeho dodání orgánu, který příkaz k zatčení dodal.“¹⁸⁷ Děje se tak na základě příkazu k zatčení, kdy zatčený obviněný musí být neodkladně, resp. nejpozději do 24 hodin od zatčení, odevzdán soudu, který musí obviněného neprodleně vyslechnout a do 24 hodin od dodání k výslechu rozhodnout o vazbě (§ 69 odst. 5 a 6 TR).

Základní ústavní podmínkou pro zatčení obviněného je vydání písemně odůvodněného příkazu soudce, který musí splňovat všechny výše uvedené podmínky kladené na zbavení osobní svobody konkretizované v § 69 trestního řádu, tj. musí být vydán na základě zákona, a to jak formálně zákonným procesem, tak i z hlediska naplnění důvodů jeho vydání; zákonné důvody musí dále sledovat legitimní cíl, musí být dodrženy ústavní a zákonné lhůty a obviněný musí být neprodleně seznámen v jazyce, kterému rozumí, s důvody svého zatčení a s každým obviněním proti němu (čl. 5 odst. 2 Úmluvy). Důvody zatčení musí být dostatečně konkrétně a srozumitelně vymezeny jak po skutkové, tak po právní stránce. Nezbytné je také poučení zatčené osoby o jejích právech včetně práva zvolit si obhájce. Příkaz k zatčení je v trestněprá-

vní doktríně považován za tzv. rozhodnutí svého druhu, kdy se nejedná o usnesení, a proto proti němu není přípustná stížnost.¹⁸⁸

Lze shrnout, že mezi nejdůležitější předpoklady pro ústavní postup při zadržení a zatčení patří tedy jednak jejich důvodnost, dále právo být seznámen s důvody zadržení či zatčení a dodržení ústavních lhůt (právo být předveden před soudce).

2. Důvodnost zadržení a zatčení

Důvodnost zadržení a zatčení je posuzována v rámci aplikace principu zákonnosti. Předpokladem zadržení proti osobě obviněné ze strany policejních orgánů či v případě zatčení je zahájení trestního stíhání, které nastává v momentě, kdy ve fázi prověřování zjištěné a odůvodněné skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin a je dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba (§ 160 TR). Míra důvodnosti nutná k zahájení trestního stíhání je však v případě zadržení a zatčení dále zintenzivněna požadavkem přítomnosti vazebních důvodů, o jejichž posuzování je blíže pojednáno v části zabývající se vazbou (§ 75, § 76 odst. 1, § 76a, § 69 TR). Výjimku z požadavku přítomnosti vazebních důvodů představuje, jak je výše uvedeno, pouze situace zadržení osoby podezřelé jinou osobou. V takovém případě je postačujícím faktem samotná skutečnost, že osoba byla přistižena při trestném činu nebo bezprostředně poté, a její zadržení je nutné ke zjištění totožnosti, k zamezení útěku nebo k zajištění důkazů (§ 76 odst. 2 TR). Kvalitativní závažnost důvodnosti v posledně uvedeném případě je nejnižší, a to zejména z důvodu realizace zásahu třetí osobou zpravidla bezprostředně po trestném činu. Přítomnost vazebních důvodů již na počátku prvotního zbavení osobní svobody formou zadržení a zatčení klade vysoké kvalitativní nároky na orgány činné v trestním řízení, které samotné zadržení či zatčení vykonávají.¹⁸⁹

3. Právo být seznámen s důvody zadržení (a zatčení)

Každá zadržená osoba má právo být seznámena s důvody zadržení.

186 K institutu „občanského zadržení“ viz podrobněji VETEŠNÍK, P. Podmínky a limity občanského zadržení podezřelé osoby. In: Jelínek, J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 455–467.

187 JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní*, s. 321.

188 JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*, s. 322. Srov. k tomu též výklad opatření: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. Komentář*, 7. vyd., Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1660.

189 Úmluva oproti zákonné úpravě nevyžaduje bezprostřední přítomnost vazebních důvodů při počátečním zbavení osobní svobody podle čl. 5 odst. 1 písm. c).

Toto právo zaručuje Listina v čl. 8 odst. 3, podle kterého „zadržaná osoba musí být ihned seznámena s důvody zadržení...“ Obdobně Úmluva v čl. 5 odst. 2 stanoví, že „každý, kdo je zatčen nebo jinak zbaven osobní svobody, musí být seznámen neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, s důvody svého zatčení a s každým obviněním proti němu.“ Uvedené právo lze též dovozovat z principu spravedlivého procesu čl. 38 odst. 2 Listiny, který zaručuje, že „každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům...“

Ke vztahu čl. 5 odst. 2 Úmluvy a čl. 6 odst. 3 písm. a) Úmluvy doplňuje Ústavní soud, že „účelem seznámení podle článku 5 odst. 2 Úmluvy je „umožnit zatčené osobě napadat zákonnost a důvodnost zatčení; seznámení podle článku 6 odst. 3 písm. a) Úmluvy má za účel umožnit obhajobu proti vznesenému obvinění. Není nutné, aby zatčené osobě byly ihned sděleny všechny důkazy, na nichž se zakládá podezření ze spáchání trestného činu. Úmluva také nevyžaduje, aby zatčená osoba byla v této fázi seznámena se spisem.“¹⁹⁰

Účelem práva být seznámen s důvody zadržení je ve své podstatě garance následného práva na spravedlivý proces a v jeho rámci práva na obhajobu. Pouze v případě, že zadržaná či zatčená osoba zná důvody, které vedly ke zbavení osobní svobody, je schopna efektivně obhajovat své zájmy vůči orgánům činným v trestním řízení, které se v jednotlivých krátkých časových stádiích po zadržení či zatčení podílejí na procesu rozhodování o trvání omezení osobní svobody formou vazby. Obdobný požadavek je vztažen též na trestní řízení samotné od jeho vyšetřovací fáze, kde je reflektován v požadavku doručit obviněnému opis usnesení o zahájení trestního stíhání náležitého zákonného obsahu, a to nejpozději na počátku prvního výsledku (§ 160 odst. 2 TŘ v souvislosti s čl. 38 odst. 2 Listiny a čl. 6 odst. 3 písm. a) Úmluvy).

Listina hovoří o seznámení s důvody zadržení „ihned“, Úmluva pak v případě zatčení používá termín „neprodleně“. Hodnocení dodržení časového požadavku však závisí na skutkových okolnostech případu, a proto nelze uvedený požadavek považovat za nesplněný, pokud seznámení s důvody zadržení nenásleduje bezprostředně za samotným aktem zadržení ze strany zadržujícího orgánu. Podle judikatury ESLP je postačující sdělení důvodů zadržení v rámci bezprostředně navazujícího výsledku.¹⁹¹ Samotnou formu sdělení Listina ani Úmluva ne-

190 Nález Ústavního soudu, sp. zn. IV. ÚS 2603/07, ze dne 21. 5. 2008.

191 Ve věci *Kerr proti Spojenému království* uznal ESLP dodržení požadavku ne-

specifikuje. Judikatura ESLP dovodila, že samotná forma rozhodnutí může být značně neformálního charakteru, neboť čl. 5 odst. 2 „nevyžaduje, aby důvody byly zadržené osobě dány v písemné formě či v jiné specifické formě“, tedy forma sdělení může být ústní.¹⁹²

Samotný rozsah sdělovaných informací je stejně jako časové hledisko nutné hodnotit v kontextu specifických znaků konkrétního případu. Principiálně však vždy platí, že zadržaná osoba musí být obeznámena s „nejpodstatnějšími právními a faktickými důvody zbavení své svobody, a to zejména v takovém rozsahu, který jí umožní efektivní využití právních prostředků ochrany proti předmětnému zásahu.“¹⁹³ Vyloučeny jsou tedy krajní případy, jednak situace, v nichž by rozsah poskytnutých důvodů zahrnoval pouze a jen právní základ, dle něhož je vykonáváno zadržení,¹⁹⁴ na druhé straně obeznámení s důvody zadržení nemusí obsahovat úplný výčet všech obvinění.¹⁹⁵

4. Právo být předveden před soudce po zadržení (zatčení)

Nejdelší ústavně aprobovaný časový úsek pro předání zadržení či zatčené osob do sféry soudní moci a pro následné rozhodnutí o pokračování zbavení osobní svobody lze z teoretického pohledu stanovit konkrétním časovým úsekem či abstraktním pojmem. Listina volí variantu první a stanoví, že zadržaná osoba musí být nejpozději

prodleného seznámení s důvody zadržení i za situace, kdy bezprostředně při zadržení byl obviněný seznámen jen s právním základem zadržení. Z obsahu následných výsledků však byl zřejmý okruh skutkových okolností, pro které k zadržení došlo, a proto „stěžovatel byl obeznámen s okolnostmi během několika hodin od svého zadržení, tedy v rámci časového limitu založeného na konceptu „neprodlenosti“ dle čl. 5 odst. 2 Úmluvy.“ Rozhodnutí ESLP ve věci *Kerr proti Spojenému království*, č. 40451/98, ze dne 7. 12. 1999. Dříve též rozsudek ESLP ve věci *Fox, Campbell a Hartley proti Spojenému království*, č. 12244/86, 12245/86, 12383/86, ze dne 30. srpna 1990.

192 Rozhodnutí ESLP ve věci *Kane proti Kypru*, č. 33655/06, ze dne 13. 10. 2011. Dříve též rozhodnutí ESLP ve věci *X proti Německu*, č. 9098/77, ze dne 13. 12. 1978.

193 Rozsudek ESLP ve věci *Khlaifia a ostatní proti Itálii*, č. 16483/12, ze dne 15. 12. 2016, § 115. Dříve též rozsudek ESLP ve věci *Fox, Campbell a Hartley proti Spojenému království*, č. 12244/86, 12245/86, 12383/86, ze dne 30. 8. 1990, § 40–42.

194 Rozsudek ESLP ve věci *Murray proti Spojenému království*, č. 14310/88, ze dne 28. 10. 1994, § 76. Dříve též rozsudek ESLP ve věci *Fox, Campbell a Hartley proti Spojenému království*, č. 12244/86, 12245/86, 12383/86, ze dne 30. 8. 1990.

195 Rozsudek ESLP ve věci *Bordovskiy proti Rusku*, č. 49491/99, ze dne 8. 2. 2005. Dříve též rozhodnutí ESLP ve věci *X proti Německu*, č. 9098/77, ze dne 13. 12. 1978.

do 48 hodin propuštěna na svobodu nebo odevzdána soudu. Soudce musí následně rozhodnout o vzetí do vazby nebo o propuštění na svobodu do 24 hodin (čl. 8 odst. 3). Zatčená osoba musí být do 24 hodin odevzdána soudu a soudce musí do následujících 24 hodin od převzetí rozhodnout o vzetí do vazby či o propuštění na svobodu (čl. 8 odst. 4). Úmluva používá druhou metodu regulace, když stanoví, že v případě zadržení a zatčení – v domácí podobě subsumovatelné pod čl. 5 odst. 1 písm. c) Úmluvy – dotyčná osoba „musí být ihned předvedena před soudce nebo jinou úřední osobu zmocněnou zákonem k výkonu soudní pravomoci“ (čl. 5 odst. 3 Úmluvy).

Zatímco stanovení lhůt v Listině je na první pohled bezrozporné; obsah Úmluvy je v tomto ohledu konkretizován judikaturou ESLP. Obecným východiskem ESLP je, že časový rámec pro soudní přezkoumání zadržení či zatčení je nutné interpretovat restriktivně, neboť excesivní vybočení z uvedeného pravidla ohrožuje efektivitu ochrany osobní svobody ve své podstatě, tj. ohrožuje zásadním způsobem samotnou podstatu garance čl. 5 Úmluvy. Pokud jde o konkrétní časové limity, judikatura ESLP vychází z maximální délky 4 dnů pro odevzdání zadržené osoby před soud.¹⁹⁶ V důsledku specifických okolností konkrétního případu je však možné vyžadovat kratší časový limit. Tyto okolnosti mohou spočívat jak v povaze předmětné trestné činnosti (odlišuje se např. trestní stíhání pro zneužití pravomoci od násilné trestné činnosti) či ve skutečnosti, že všechny vyšetřovací úkony byly provedeny na počátku zadržení a v jeho průběhu již nebyla ve věci činěna žádná opatření (pokud by v takovém případě byl zadržený předveden až poslední den zákonné lhůty dané vnitrostátním právem, ESLP v uvedeném postupu konstatoval porušení čl. 5 odst. 3 Úmluvy).¹⁹⁷ Kratší časové kritérium lze také vyžadovat v případech, kdy neexistovaly žádné zvláštní okolnosti, které by bránily orgánům činným v trestním řízení v předvedení osoby před soud v nejbližší možný moment, a přesto se tak nestalo.¹⁹⁸

Na první pohled bezrozporná úprava časových lhůt v Listině byla předmětem zásadních sporů a vedla v roce 1998 k jediné prozatím přijaté novelizaci Listiny, a to z dříve platných 24 hodin pro předání

196 Rozsudek ESLP ve věci *MaKay proti Spojenému království*, č. 543/03, ze dne 3. 10. 2006.

197 Rozsudek ESLP ve věci *Gutsanovi proti Bulharsku*, č. 34529/10 ze dne 15. 10. 2013.

198 Rozsudek ESLP ve věci *Ipek a ostatní proti Turecku*, č. 17019/02 a 30070/02, ze dne 3. 5. 2009.

osoby zadržené policií na stávajících 48 hodin (čl. 8 odst. 3 Listiny).¹⁹⁹ Těto ústavní novelizaci předcházelo několik nálezů Ústavního soudu, kterými učinil průlom do tehdejší ustálené praxe policejních orgánů, státních zástupců a soudců při rozhodování o zajištění podle § 14 odst. 1 písm. d) a e) tehdy platného zákona ČNR č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky,²⁰⁰ a § 76 odst. 1 TŘ, podle kterého se do 24hodinové lhůty pro zadržení nezapočítávala 24hodinová lhůta zajištění osoby, která ji mohla předcházet na základě § 14 odst. 3 předmětného zákona o Policii České republiky. Ústavní soud oproti této praxi zaujal názor, že 24hodinovou lhůtu podle § 14 zákona o Policii je nutné započítávat do 24hodinové lhůty pro zadržení podle § 75 a 76 TŘ. Opačný přístup ve vztahu k zajištění, jak byl zatím běžný v řízení před obecnými soudy, byl podle názoru Ústavního soudu v rozporu s článkem 8 odst. 3 Listiny.²⁰¹

Později, v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/97, Ústavní soud uvedené ustanovení § 14 odst. 1 písm. d) a e) tehdy platného zákona o Policii České republiky zrušil. V odůvodnění nálezu konstatoval, že má-li být „respektován časový limit zadržení, uvedený výslovně v čl. 8 odst. 3 Listiny, musí jej jako výlučný stanovit pouze a jen trestněprocesní právní předpis, tedy trestní řád. Jen tak může být garantováno nepřekračování stanovené časové hranice. Ustanovení § 14 odst. 1 písm. d) a e) zákona č. 283/1991 Sb. však vytvořilo formálně právně (nominálně) další „prostor“ pro omezení osobní svobody, nikoliv sice obviněného, nýbrž osoby podezřelé, resp. přistižené při spáchání trestného činu či podezřelé na základě kriminalisticky doložitelných informací z přípravy, pokusu či spáchání trestného činu.“ Ústavní soud současně zdůraznil, že zákon o Policii ČR (tehdy zákon č. 283/1991 Sb.) „není totiž pramenem trestního práva procesního jako trestní řád, nýbrž formou

199 Ústavní zákon č. 162/1998 Sb., kterým se mění Listina základních práv a svobod, ze dne 12. 6. 1998. Novelizace byla účinná od 1. ledna 1999.

200 Znění posuzovaného ustanovení § 14 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR: „(1) Policista je oprávněn zajistit osobu, která a) svým jednáním bezprostředně ohrožuje svůj život nebo život nebo zdraví jiných osob nebo majetek; b) se pokusila o útek při předvedení podle § 12 odst. 8 a § 13 odst. 5; c) na policejním útvaru slovně uráží jinou osobu nebo policistu nebo úmyslně znečišťuje či poškozují zařízení nebo policejní majetek; d) byla přistižena při spáchání trestného činu; e) na základě kriminalisticky doložitelných informací je podezřelá z přípravy, pokusu nebo spáchání trestného činu. (2) Pominou-li důvody zajištění, je policista povinen osobu ihned propustit. (3) Zajištění může trvat nejdéle 24 hodin od okamžiku omezení osobní svobody.“

201 Nález Ústavního soudu, sp. zn. IV. ÚS 246/96, ze dne 28. 11. 1996.

správného práva, resp. „policejního“. Jako takovému nepřísluší uvedenému zákonu reglementovat materii jinou než správně právní – policejní. Stane-li se tak... jde o právní úpravu ústavně nekonformní, byť z legislativně-technického pohledu přípustnou, protože citované ustanovení je nepřímou novelou trestního řádu.²⁰²

Ovšem i po novelizaci čl. 8 odst. 3 Listiny ve smyslu prodloužení 24hodinové lhůty na 48hodinovou, je interpretace a aplikace této lhůty stále předmětem praktické i teoretické diskuse. Komentář k Listině základních práv a svobod vychází z toho, že nejzazší lhůta 48 hodin, v níž musí být zadržená osoba odevzdána soudu, běží od okamžiku (resp. přesného času určeného hodinou a minutou), kdy k zadržení došlo s tím, že odevzdáním soudu je nutné rozumět fyzické předvedení před soudce.²⁰³ Komentář vychází z povinnosti policejního orgánu učinit ihned po zadržení osoby úkony směřující ke vzetí do vazby (tj. bezodkladné ohlášení zadržení státnímu zástupci, okamžité seznámení zadržené osoby s důvody zadržení a její výslech a předání opisu protokolu o zadržení spolu s dalšími podklady nezbytnými pro předložení návrhu na rozhodnutí o vzetí do vazby státními zástupci). Pokud tak policejní orgán neučiní, jedná se o zadržení porušující principy čl. 8 odst. 3 Listiny.

Na tento závěr reagoval Ústavní soud v nálezu sp. zn. III. ÚS 1447/17, v němž se m. j. zabýval otázkou povinností fyzicky předvést zadrženou osobou před soudce v maximální lhůtě 48 hodin. Konstatoval, že výše uvedený názor vyplývající z komentáře k Listině „představuje z hlediska praxe, teorie i judikatury Ústavního soudu zjevný interpretační exces. Ústavní soud aprobejše interpretaci předmětného ustanovení v souladu se stávající judikaturou Ústavního soudu, dle níž lze konstatovat, že z ustanovení čl. 8 odst. 3 Listiny neplynou směrem k orgánům činným v trestním řízení žádné požadavky, které by vyžadovaly fyzické odevzdání osoby obviněného soudu.“²⁰⁴ Ústavní soud ve své argumentaci vycházel z otázky významu navazující lhůty, tedy proč by ústavodárce stanovil 24hodinovou lhůtu pro rozhodnutí soudu o vazbě nebo propuštění na svobodu. Právě o existenci této navazující lhůty Ústavní soud opřel svůj argument. Soudce se nemůže na

výslech připravovat v okamžiku, kdy je dotyčný zadržený předveden do soudní síně, ale musí mu být dána možnost se na výslech připravit. Proto je mu uložena povinnost zadrženého vyslechnout a rozhodnout v rozmezí 24 hodin. Ústavní soud považuje za podstatné především to, že jakmile je státním zástupcem podán návrh na vzetí do vazby, je zřejmé, že ve věci bude jednat a rozhodovat soud, a to v Listinou zaručené lhůtě 24 hodin: „Je pak zcela podružné, zda se obviněný nachází po uplynutí 48hodinové lhůty přímo v budově soudu. Zásadní je, že od podání návrhu státního zástupce se obviněný nachází v dispozici soudu a k jeho pokynu může být kdykoliv před soud předveden.“²⁰⁵

Pro dodržení ústavních lhůt zákonného omezení osobní svobody má klíčový význam správné určení okamžiku počátku omezení osobní svobody, tj. zjištění počátku doby, od níž je dotčená osoba zadržena a její osobní svoboda fakticky omezena. Z tohoto hlediska Ústavní soud zdůrazňuje povinnost soudů provádět dokazování tak, aby mohly kvalifikovaně dospět k přesnému závěru, zda byla v konkrétním případě ústavní lhůta pro zákonné omezení osobní svobody zachována.²⁰⁶ V případě pochybností o počátku omezení osobní svobody jsou pak soudy povinny provést důkazy z úřední povinnosti za účelem objektivního zjištění tohoto údaje.²⁰⁷ Pokud soudy této povinnosti nedostojí, Ústavní soud v jejich postupu spatřuje nejen porušení čl. 8 odst. 3 Listiny, ale také práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Pro určení doby, od kdy byla osobní svoboda omezena, je určující její skutečné omezení. Pro určení počátku omezení osobní svobody nemůže tak být rozhodující až datum a čas sepsání protokolu o zadržení podezřelé osoby, resp. „posunem doby sepsání protokolu o zadržení podezřelého nelze fakticky prodloužovat dobu omezení osobní svobody nad nepřekročitelný limit uvedený v § 76 odst. 4 trestního řádu.“²⁰⁸

Ústavně stanovené lhůty nelze tedy žádným způsobem obcházet. Příkladem takového obcházení je také situace, kdy bylo otáleno s formálním zadržením dotčené osoby pouze z toho důvodu, že se nacházela v dispozici policie, která byla k zadržení připravena přistoupit pouze v případě, že by se obviněný rozhodl vzdálit. V uvedeném postupu Ústavní soud shledal záměr prodloužit skutečnou dobu zadržení nad zákonnou hranici. Ústavní soud konstatoval, že pokud se „policie roz-

202 Nález Ústavního soudu, sp. zn. Pl. ÚS 2/97, ze dne 2. 7. 1997. Viz k tomu též výklad tohoto nálezu In: MOLEK, P. Základní práva. Sv. druhý, s. 82 – 84.

203 WAGNEROVÁ, E. / ŠIMÍČEK, V. / LANGÁŠEK, T. / POSPÍŠIL, I. a kol. *Listina základních práv a svobod: Komentář*. 1. vyd., Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 235.

204 Nález Ústavního soudu, sp. zn. III. ÚS 1447/17, ze dne 1. 8. 2017.

205 Tamtéž.

206 Nález Ústavního soudu, sp. zn. I. ÚS 2244/07, ze dne 19. 2. 2008.

207 Nález Ústavního soudu, sp. zn. II. ÚS 530/06, ze dne 11. 1. 2007.

208 Tamtéž.

hodla podezřelou osobu zadržet, pro zadržení byly splněny všechny zákonem požadované náležitosti a tato osoba se nacházela v dispozici policie, je nepřipustným prodlužováním doby zadržení, jestliže se formální úkon seznámení s důvody zadržení neprovede ihned, aniž pro odklad tohoto úkonu byly rozumné důvody.²⁰⁹ V takovém případě nelze mít za to, že uvedeným obcházením zákona by lhůta začala běžet až v momentě formálního zatčení.

Dodržení lhůt je nutné interpretovat také s přihlédnutím k účelu zadržení a k samotnému charakteru trestněprocesního vztahu, kterého je dotčená osoba subjektem. V případech, kdy se jedná o zadržení osoby podezřelé, například přistižené při činu, podle § 76 odst. 1 TR, policejní orgán provádí během zadržení všechny potřebné prvotní úkony podle § 158 odst. 3 TR, jejichž účelem je zajištění podkladů pro návrh státního zástupce na vzetí zadržené osoby do vazby.²¹⁰ Ústavní soud v této souvislosti charakterizoval zajišťovací úkon zadržení podle § 76 odst. 1 TR jako úkon, který vede ke vzniku „zákonem předvídaného recipročního trestněprocesního vztahu mezi osobou podezřelou a orgány činnými v trestním řízení, jehož obsahem jsou určitá vzájemná práva a povinnosti. Jde mimo jiné o provedení výslechu zadržené osoby ve smyslu § 76 odst. 3 a 4 TR... a zároveň o možnost zadržené osoby realizovat její práva plynoucí z § 76 odst. 5 a 6 TR a z § 33 odst. 1 TR.“²¹¹

Ústavní soud se v této souvislosti zabýval postavením osoby trpící závažnou akutní poruchou zdraví, kdy konstatoval, že taková osoba, stejně jako osoba trpící závažnou akutní poruchou nebo osoba bezprostředně ohrožená na životě není způsobilá být subjektem tohoto trestněprocesního vztahu, neboť není schopná sama realizovat svá práva vyplývající z výše citovaných ustanovení trestního řádu. Provádění úkonů trestního řízení vůči ní by mohlo být v rozporu se zákazem krutého, nelidského či ponižujícího zacházení zakotveného v čl. 7 odst. 1 a 2 Listiny a čl. 3 Úmluvy. „Jestliže u zadržené osoby v průběhu zadržení vyjde najevo závažná porucha zdraví, případně, je-li zřejmé, že taková porucha zdraví zadržené osobě bezprostředně hrozí, mají orgány činné v trestním řízení povinnost takové osobě neodkladně zajistit lékařskou péči. Zadržení tudíž nemůže být vůči osobě trpící závažnou poruchou zdraví (nebo bezprostředně ohrožené takovou poruchou) realizováno. Takové osobě ostatně nelze zpravidla ani předat

209 Nález Ústavního soudu, sp. zn. II. ÚS 1594/07, ze dne 8. 11. 2007.

210 Nález Ústavního soudu, sp. zn. III. ÚS 2170/09, ze dne 4. 3. 2010.

211 Tamtéž.

usnesení o zahájení trestního stíhání ve smyslu § 160 odst. 1 tr. řádu, vyslyšet ji, apod. Podobně je tomu i v případech, kdy je zadržená osoba intoxikována omamnou látkou...“²¹²

V uvedených případech je třeba z hlediska běhu 48hodinové lhůty podle čl. 8 odst. 3 Listiny, resp. příslušných ustanovení trestního řádu, podle závěru Ústavního soudu postupovat tak, že dotčená osoba se ze zadržení propustí a je jí zajištěna potřebná lékařská péče. Po odpadnutí překážky spočívající v poruše zdraví lze tuto osobu znovu zadržet za nezměněných skutkových okolností, avšak s tím, že k nové době zadržení podle ustanovení § 77 TR se připočte doba, po kterou trvalo zadržení před vznikem této překážky. Do lhůty 48 hodin se nezapočítává doba, během níž se dotyčná osoby nacházela v lékařské péči, případně v detenci zdravotnického zařízení.²¹³

5. Vazba

Vazba je oproti zadržení a zatčení zajišťovacím institutem následným a časově intenzivním, který představuje omezení osobní svobody se závažným dopadem na postavení jednotlivce, jakož i do sféry jeho dalších základních práv.²¹⁴ Z hlediska intenzity zásahu do osobní svobody Ústavní soud charakterizoval vazbu jako „významný zásah do života obviněného, neboť jej izoluje od jeho rodinného a sociálního prostředí a nezřídka jej stigmatizuje, což má pro něj závažné sociální, psychologické i ekonomické důsledky. Výjimečnost tohoto zajišťovacího institutu je dána především tím, že zbavuje svobody a vystavuje výše popsaným negativním dopadům osobu presumovaně nevinnou před definitivním zjištěním viny.“²¹⁵ Princip presumpce neviny je základním prvkem, který z vazby vytváří zcela specifický institut. Ačkoliv zadržení i zatčení směřuje proti osobě nevinné, svým časovým omezením však představují zásah neporovnatelně méně zá-

212 Tamtéž.

213 Ústavní soud v citovaném nálezu současně uvedl, že pokud zdravotní stav zadržené osoby neumožňuje náležitou komunikaci s ní, např. je-li pod vlivem drog či v bezvědomí, či v bezprostředním ohrožení života, není formální propuštění ze zadržení nezbytné. Po dobu, kdy zadržená osoba z důvodu svého zdravotního stavu není schopná se zúčastnit úkonů trestního řízení, je přípustné stavení lhůty.

214 Blíže k obecné charakteristice institutu vazby např. RŮŽIČKA, M. / ZEZU-LOVÁ, J. *Zadržení a vazba v českém trestním procesu*. I. vyd., Praha: C. H. Beck, 2004, s. 291 a násl.

215 Nález Ústavního soudu, sp. zn. III. ÚS 1447/17, ze dne 1. 8. 2017 a tam uvedená judikatura.

važný. K vazbě jako závažnému zásahu do osobní svobody a dalších základních práv a svobod je možné přistoupit pouze za předpokladu, že požadovaného účelu nelze dosáhnout jinak, a to za respektování podmínek, za kterých lze takový zásah ze strany orgánů činných v trestním řízení uskutečnit.²¹⁶ Vazba je tedy institutem výjimečné a fakultativní povahy.²¹⁷ Nauka trestního práva zdůrazňuje, že vazba má nikoliv sankční či výchovnou funkci, ale pouze funkci zajišťovací a „vzetí osoby do vazby rovněž neprejudikuje spáchání trestného činu ze strany obviněného (princip presumpce nevinny).“²¹⁸ Současně také upozorňuje na problematičnost zásahu do osobní svobody vzetím do vazby, neboť jde o zásah do osobní svobody v situaci, kdy nebylo pravomocně rozhodnuto o nezbytnosti podrobit se sankci uložené za protiprávní jednání.²¹⁹

Listina specificky ve vztahu k vazbě v čl. 8 odst. 5 stanoví, že „nikdo nesmí být vzat do vazby, leč z důvodů a na dobu stanovenou zákonem a na základě rozhodnutí soudu“. Opět je zdůrazněn princip zákonnosti, v němž je explicitně akcentována důvodnost a časové meze vazby, které blíže specifikuje zákon a o nichž bude pojednáno níže. Dále se jedná o požadavek, aby ke vzetí do vazby došlo na základě rozhodnutí soudu, čímž je recipročně naplňován požadavek, aby jednotlivce byl po zadržení či zatčení předán soudu, který rozhodne o trvání zbavení osobní svobody. Listina sama o sobě nerozlišuje typy vazeb, které se v zákonné konstrukci diferencují podle důvodů, pro které je vazba ukládána.²²⁰ Platí tedy, že podmínky stanovené Listinou dopadají na všechny druhy vazeb stejným způsobem.

Z pohledu Úmluvy lze vazbu subsumovat pod přípustné zbavení osobní svobody dle čl. 5 odst. 1 písm. c) Úmluvy, který za předpokladu, že se tak stane v souladu s řízením stanoveným zákonem, umožňuje

216 Nález Ústavního soudu, sp. zn. III. ÚS 3939/19, ze dne 29. 9. 2020.

217 K fakultativní a výjimečné povaze vazby viz ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I., Komentář*, s. 736.

218 JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*, s. 322.

219 GALOVCOVÁ, I. *Vazba v trestním řízení*, Praha: Leges, 2020, s. 15.

220 V § 67 TR tak najdeme rozlišení vazby útekové, kdy existuje důvodná obava, že obviněný „uprchne nebo se bude skrývat, aby se tak trestnímu stíhání nebo trestu vyhnul, zejména nelze-li jeho totožnost hned zjistit, nemá-li stále bydliště anebo hrozí-li mu vysoký trest“, koluzní, kdy existuje důvodná obava, že obviněný „bude působit na dosud nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání“ a předstížné, kdy existuje důvodná obava, že obviněný bude opakovat trestnou činnost, pro niž je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil.“

zbavení osobní svobody „za účelem předvedení před příslušný soudní orgán pro důvodné podezření ze spáchání trestného činu nebo jsou-li oprávněné důvody k domněnce, že je nutné zabránit jí ve spáchání trestného činu nebo v útěku po jeho spáchání.“ K předmětné situaci se dále váže čl. 5 odst. 3, který stanoví, že každý, kdo je zbaven svobody v souladu s čl. 5 odst. 1 písm. c), „má právo být souzen v přiměřené lhůtě nebo propuštěn během řízení“ s tím, že „propuštění může být podmíněno zárukou, že se dotyčná osoba dostaví k přelíčení.“ Osoba zbavená osobní svobody má dále právo dle čl. 5 odst. 4 podat „návrh na řízení, ve kterém soud urychleně rozhodne o zákonnosti jeho zbavení svobody“, tj. je konstituováno právo na přezkum předchozího vazebního rozhodnutí. Konečně čl. 5 odst. 5 zaručuje právo na odškodnění osoby, která byla zbavena osobní svobody v rozporu s čl. 5 Úmluvy.

Aplikace institutu vazby je podrobena přísnému ústavnímu přezkumu. Ústavní soud i ESLP v této souvislosti konstantně zdůrazňují, že v případech vzetí obviněného do vazby je prolamována osobní svoboda jednotlivce, která představuje v demokratickém právním státě jednu z nejdůležitějších hodnot, a proto musí být ústavní přezkum postupu orgánů veřejné moci při rozhodování o omezení osobní svobody přísnější.²²¹ Ústavní soud ve vztahu k interpretaci čl. 8 odst. 5 Listiny konstatuje, že obsahem institutu vazby je „vymezení ústavně akceptovatelných důvodů zbavení osobní svobody obviněného, respektive obžalovaného podle čl. 8 odst. 1 a 2 Listiny s cílem znemožnit zmaření nebo ztížení dosažení účelu trestního řízení... Vždy musí jít o opatření nezbytné k tomu, aby mohly orgány činné v trestním řízení uskutečnit a ukončit toto řízení, a to při respektování principu presumpce nevinny...“²²²

Uplatnění principu presumpce nevinny při rozhodování o vazbě vyžaduje reálnou existenci veřejného zájmu na zajištění dotčené osoby. Proto je zásadní aplikace principu zdrženlivosti spočívajícím v tom, že „vazba není na místě, jestliže by byla příliš přísným procesním zajišťovacím opatřením s přihlédnutím k povaze a závažnosti trestného činu.“²²³ V souladu s principem zdrženlivosti akcentuje Ústavní soud požadavek restriktivního přístupu ve vztahu k používání vazby a důraz na ochranu osobní svobody jednotlivce. Tento přístup Ústavní soud vyjádřil již ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/94, když konstato-

221 Srov. např. nález Ústavního soudu, sp. zn. II. ÚS 1260/17, ze dne 15. 8. 2017.

222 Nález Ústavního soudu, sp. zn. IV. ÚS 168/18, ze dne 20. 2. 2018.

223 ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I., Komentář*, s. 736.

val, že „účelem trestního řízení není jenom „spravedlivé potrestání pachatele“, ale také „fair“ proces. Existenci řádného procesu je nutné považovat za nevyhnutelnou podmínku existence demokratického právního státu.“

Nutnost restriktivní interpretace důvodů vazby je v judikatuře Ústavního soudu dlouhodobě zdůrazňována také s ohledem na závažné negativní sociální a psychologické důsledky, kdy vazba izoluje obviněného od jeho běžného života, znemožňuje mu žít v rodinném a společenském prostředí. Vedle toho je třeba brát ohled také na riziko, že vazba může sloužit i jako prostředek nátlaku na obviněného, aby se dosáhlo jeho doznání.²²⁴

Vzhledem k závažnosti zásahu do osobní svobody, jakým je vzetí do vazby, uplatňuje se při rozhodování o vazbě princip, že soudní ochrana zaručuje zákonnost vazby po celou dobu jejího trvání. K vzetí do vazby může dojít až rozhodnutím soudu s tím, že až na jeho základě mohou příslušné orgány činné v trestním řízení zbavit obviněného osobní svobody na dobu stanovenou zákonem, případně do doby, než soud rozhodne o dalším trvání vazby nebo kdy soud nebo státní zástupce rozhodne o propuštění z vazby nebo dojde k převedení do výkonu trestu.²²⁵

Orgány veřejné moci nad rámec výše uvedených principů musí též dodržovat širokou škálu principů v rámci práva na spravedlivý proces. Jejich aplikace je však ve vazebních věcech, obdobně jako v případě zadržetí a zatčení, modifikována právě vzhledem k zvláštní povaze vazby. V tomto smyslu lze hovořit nejenom o principech spravedlivého trestního procesu, které jsou aplikovány zejména ve fázi trestního řízení před soudem, kdy je zpravidla rozhodováno o vině a nevině obžalovaného, ale dále též o principech spravedlivého vazebního procesu.

Jako principy spravedlivého vazebního procesu lze označit především princip předvídatelnosti zákona, princip proporcionality trvání vazby, princip subsidiarity vazby, princip nepřípustnosti automatického vzetí do vazby či paušálního vyloučení kauce, právo na slyšení, princip rovnosti zbraní, princip pravidelného přezkoumávání trvání vazebních důvodů, princip zdrženlivosti apod.²²⁶

Na zákonné úrovni je úprava vazby a vazebního řízení provedena

224 Srov. např. náleží Ústavního soudu, sp. zn. I. ÚS 1190/15, ze dne 5. 6. 2015 (a tam uvedenou judikaturu).

225 Viz např. náleží Ústavního soudu, sp. zn. IV. ÚS 168/18, ze dne 20. 2. 2018.

226 K těmto principům viz např. také WAGNEROVÁ, E. a kol. *Komentář k Listině*, s. 239–250.

v trestním řádu, který v § 67 umožňuje vzetí do vazby jen z důvodů a na dobu stanovenou zákonem a na základě rozhodnutí soudu (viz také § 68, § 69 odst. 5, 6, § 71 a § 77 odst. 2) TR. Přestože lze konstatovat, že principy obsažené v požadavcích judikatury jak Ústavního soudu, tak ESLP se v podstatě ve svých východiscích shodují se zákonnou úpravou, problematika vazeb patří mezi četnou agendu jak před Ústavním soudem, tak před ESLP.

V dalších částech se budeme zabývat rozbořem jednotlivých nejvýznamnějších ústavních principů ochrany osobní svobody ve vztahu k institutu vazby vyjádřených v judikatuře Ústavního soudu a ESLP, a to v jednotlivých stádiích či oblastech rozhodování o vazbě.

6. Důvodnost vazby a vazební rozhodnutí

Klíčovým aspektem procesu rozhodování o vazbě je zjišťování, zda je vzetí do vazby v souladu principem důvodnosti vazby, tj. zda takové rozhodnutí je legitimizováno přítomností zákonných důvodů pro vzetí do vazby.²²⁷ Listina implicitně odkazuje při stanovení důvodů vazby na zákonodárce (čl. 8 odst. 5), čímž však samozřejmě není dán prostor k libovolnému vymezení vazebních důvodů, neboť ty musí sledovat obecný smysl a účel institutu vazby v kontextu účelu trestního řízení.

Zákonodárce v § 67 TR stanoví důvody vazby, kdy na základě posouzení jednání obviněného nebo dalších konkrétních skutečností musí být konstituována „důvodná obava“, že nastane situace předcházená vazbou útěkovou, koluzní či předstížnou.²²⁸ V případě útěkové vazby pak zákonodárce uvádí demonstrativní výčet skutečností, které mohou směřovat k „důvodné obavě“, a to konkrétně situace, kdy nelze hned zjistit totožnost obviněného, obviněný nemá stálé bydliště anebo obviněnému hrozí vysoký trest. Zároveň je při uvedeném posouzení nutné zvážit důvodnost nejen uložení vazby, ale též důvodnost samotného trestního stíhání, neboť druhou kumulativní podmínkou uložení vazby je, že „dosud zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání, byl spáchán, má všechny znaky trestného činu, jsou zřejmé důvody k podezření, že tento trestný čin spáchal obviněný...“²²⁹

227 K tomu je vhodné dodat, že do vazby je možné vzít pouze obviněného, vůči němuž bylo zahájeno trestní stíhání; vazba podezřelého či svědka je nepřípustná. Viz GALOVCOVÁ, I. *Vazba v trestním řízení*, s. 41.

228 Viz § 67 odst. 1 písm. a), b) a c) TR.

229 § 67 odst. 1 TR.